

ביסוד הטעם של מכת חושך

207

ויאמר ד' אלימשה נטה ידה עליהשמים ויהי חשך עליארץ מצרים וימש חשך. ויט משה אתידו עליהשמים ויהי חשך אפלה בכלארץ מצרים שלשת ימים. לאראו איש אתאחיו ולאיקמו איש מתחתיו שלשת ימים וכלבני ישראל הוה אור במושבתם.

1
etc
2/10

ולמה הביא עליהם חושך, שהיו ציטראל צאחור הדור רשעים, ולא היו רואים ללאה, וממו צלוטת ימי אפילה כדי שלא יראו מנרים צמפלתם ויאמרו אף הן לוקין כמונו. ועוד, שחפשו ישראל וראו את כליהם, וכשלאו וסיו שאלין מהן והיו אומרים אין צדינו כלום, אומר לו אני ראימי צימך וצמקוס פלוגי הוא. [נשי]

מבואר מדברי רש"י שישנם ב' סיבות למה הביא עליהם מכת חושך, גם כדי שלא יראו המצרים את בני ישראל מתים, וגם כדי שיוכלו לחפש ולבדוק בבתיהם.

יש לעיין טובא בדברי רש"י:

א. מדוע רק במכה זו הקשה "למה הביא עליהם", ולא הקשה כן בשאר המכות, למה הביא עליהם דם ולמה הביא עליהם צפרדע וכו', ומדוע דוקא במכה זו נזכר להקשות קושיא כזו. ואמנם לעיל (ח. יז) כתב: "יש טעם בדבר באגדה בכל מכה ומכה למה זו ולמה זו וכו' כדאיתא במדרש רבי תנחומא", אבל תמוה, מדוע דוקא הקשה כאן יותר משאר המכות "למה הביא עליהם".
ב. עוד יש לעיין מה פשר הקושיא "למה הביא עליהם", והלא בא להעניש את המצרים מחמת שנשתעבדו בישראל, כמו שכבר הובטח לאברהם בברית בין הבתרים: "וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנוכי", ומכת חושך היא גם חלק מהדין והעונשים שקיבלו המצרים, ומהו שמקשה "למה הביא עליהם חושך", והלא פשוט שהוא רצה להענישם בזה.

6

ג. עוד יש לעיין, מה תשובה השיב רש"י שכדי שלא יראו המצרים במפלתם של ישראל, וכי זה סיבה להעניש את המצרים במכה חמורה כזו כמכת חושך כדי שלא יראו במפלתם של ישראל, וכי מה הם אשמים לסבול מחמת אותם רשעים מישראל, וכי בשביל שלא יראו במפלתם מגיע להם להיענש, והיה להם להסביר את סיבת העונש שהגיע להם, והיכן שמעגו שכדי שלא יראו במפלתם לכך מגיע להם עונש.

11

ד. עוד יש לעיין בביאור התשובה השניה, וכי בשביל זה הוא סיבה לעשות חושך, והלא די בזה שיתן את חן העם בעיני מצרים ויביאו להם את כליהם ולא ישקרו עליהם לומר שאין להם, ומדוע עשה באופן כזה שיאמרו המצרים לישראל "אין לנו כלום" ויאמר לו הישראל "אני ראיתיו בביתך". ובאמת שהוא תמוה מאוד, כיון שהוא סותר למה שהבטיח הקב"ה שיתן את חן העם ביני מצרים, ואילו כאן מבואר שרק מחמת שראו את רכושם בחושך לכך הסכימו לתת להם ואין בזה נשיאות חן כלל.

16

31

11

תכלית המכות הוא החילוק בין ישראל למצרים

20

1 ונראה לומר בזה בהקדם מה שנאמר במשנה: "עשרה נסים נעשו לאבותינו במצרים", וביארו הראשונים, שהנס היה שמכות מצרים היו רק אצל המצרים ולא אצל ישראל, וכמו שנאמר: "ושמתי פדות בין עמי ובין עמך".

ויסוד הענין, שבמכות מצרים מלרד העונש למצרים, היה בזה ענין נוסף של פרסום אמונת ד' בעולם, וכמו שנאמר: "למען תדע כי אני ד' בקרב הארץ", וכמו שכתב רש"י (ז. ג.): "למען הרבות בו אותותי ותכירו את גבורתי", והנה אם היתה המכה אצל כולם, היו אומרים שפעם בכמה שנים קורה אירוע כזה, והוא חלק מטבעו של עולם, ולא ניכרת השגחתו בעולם, ורק מחמת שראו כי רק אצל המצרים יש את המכה ולא אצל ישראל, בזה התבררה הנהגתו המיוחדת של ד' בעולם.

16 וכמו שמצינו בקריעת ים סוף שהים נקרע בשביל שיוכלו ישראל לעבור בו ביבשה, והמצרים ראו זאת, ובכל זאת נכנסו לרדוף אחריהם בים, והרי דבר זה בלתי נתפס בשכל ובהגיון האנושי, הרי דאו כבר וחוו על בשרם את כל המכות שהביא עליהם הקב"ה במצרים, ושוב רואים כאן נס מופלא שלא ידעה האנושות מעולם, שהים נקרע לשנים, בדיוק באותו זמן שהיו צריכים לו בני ישראל, וכי אינם מבינים שנעשה זה לצורך ישראל בלבד ולא בשבילם, ומה חשבו המצרים כאשר נכנסו לתוך הים.

אלא הביאור הוא, שחשבו כי זה דבר טבעי שקורה פעם בהרבה שנים, שיש גאות ושפל גדולים כל כך, עד שהים יכול להיקרע לשנים, כיון שראו שנבקעו כל מימות שבעולם, וכמו שנאמר בקריעת ים סוף: "חכימו מיה - שנבקעו כל מימות שבעולם", הרי הם הבינו וטעו בטעות זו שאין זה נס מיוחד בעבור ישראל, אלא הוא דבר טבעי שמתרחש עתה בכל המים שבעולם, ולכך הם נכנסו אחריהם לים.

26 אם כן יש לומר, שכך היה גם בכל מכות מצרים, שתמיד היה אפשר להסביר כל מיני הסברים ותירוצים איך יכול דבר כזה לקרות, וכמפורש בחלק מן המכות שגם החרטומים הצליחו לעשות כן בלטיהם, ואם כן בודאי שלא יראו בזה את יד ד'.

31 ביותר יש לבאר, שכל תכלית העונש הוא רק אם המצרים יודעים שהוא רק אצלם, ואז מבינים את החטא שלהם, אבל אם רואים הם שכולם יש להם את המכה, הרי אין להם הבנה שהוא עונש על החטא, ולכך בדוקא היה צורך להראות להם וללמד אותם שהכל הוא מחמת חטאם, ולכך רק הם נענשים ולא ישראל.

36 במכת חושך כיון שהמצרים לא ראו את האור שהיה לישראל אם כן לא נתקיימה תכלית המכה

וכיון שנתבאר דבר זה, הרי יש לבאר דלכך מקשה רש"י, שכל המכות היה בזה אות ומופת, כיון שראו המצרים שהמכה היא רק אצלם ולא אצל ישראל, אמנם במכת חושך שלא ראו איש את אחיו, הרי לא ראו שאצל ישראל יש אור, וכיון שהיו סבורים שבכל העולם

20

יש חושך, מה תועלת יש במכה זו, כיון שלא התפרסם שמו בעולם, כי יהיו סבורים שלכולם אירע חושך, ואף לא ידעו שהם נענשו בעבור חטאם.

וזהו שביאר רש"י שאמנם במכה זו לא היתה תועלת של פירסום האמונה, אבל היה בזה תועלת אחרת שלא יראו במפלתם של ישראל.

וביותר יש לבאר כוונת דברי רש"י, כמו שכתב: "שלא יראו מצרים במפלתם ויאמרו אף הם לוקין כמונו", רצה לומר, שכל האמונה שלמדו מהמכות היתה רק כאשר ראו מצרים שרק הם נענשים, אבל אם יראו שישראל מתו הרי למפרע יפסד כל ענין המכות להגדיל שמו של הקב"ה, כיון שיאמרו אנו סבלנו מהמכות והם מתים לגמרי, ואין חילוק בין כולנו אלא בצורת המיתה, אבל גם ישראל נענשים כמונו, ושוב יבואו לכפור בד', נמצא כל פרסום האמונה שהיה מחמת המכות הכל יאבד, ולכן מאותו טעם שהוצרכו כל המכות להיות רק אצל המצרים ולא אצל ישראל, הרי מאותו טעם עצמו עשה חושך, כדי שלא יראו במיתתם של ישראל, ויאבד כל ענין העונש וכל מכות מצרים ילכו לריק שלא תהא שום תועלת בהם לפרסום האמונה.

ומתבאר בזה גודל ענין שלא יראו במפלתם של ישראל, שרק בזה התקיימת תכלית כל המכות, ואם לא כן נאבד כל ענין זה, ולכן עשה להם חושך כדי שיתקיימו כל מה שראו מצרים מחמת המכות.

והטעם השני עיקרו לומר, שאף ממכת חושך נודע להם השגחתו בעולם, ואמנם לא בשעת המכה, אבל לאחריה כאשר באו ישראל לשאול את עליהם, אז נתפרסם להם למצרים שרק אצלם היה חושך ולא אצל ישראל, שהרי יבינו מהיכן יודע הישראלי היכן מונח כלי המצרי, יבינו שהחושך היה רק אצלם ולא אצל ישראל, נמצא שגם במכת חושך נתקיימה תכלית כל המכות, שהיה ידוע להם שהוא רק אצלם ולא אצל ישראל, אמנם הוא נודע להם לאחר זמן ולא בשעת מעשה.

ענין החיפזון - בהירות האמונה

"וככה תאכלו אותו מתניכם חגורים...
ואכלתם אותו בחפזון" (יב. יא.)

"מזומנים לדרך בחפזון לשון בהלה ומהירות" (רש"י)

היה המשגיח רבי ירוחם ליוואוויץ זצ"ל משגיח ישיבת מיר מדגים וממחיש את המתנת עם ישראל ליציאת מצרים בציוור מצורת התחבורה בתקופתו: כשאדם מזמין עגלה, משום שהוא מעוניין לנסוע לדרך, הוא מקדים להכין את עצמו להיות מוכן ומזומן לבואה, מחשש שבעל העגלה לא יסכים להמתין עבורו ועבור הכנותיו. למרות זאת, הכנות קלות כמו ללבוש המעיל והנעלים ומקלו, לכך יש זמן עד הרגע האחרון, גם לאחר שתבוא העגלה ליד ביתו, כי בטוח הוא שהעגלון יחכה עליו זמן מועט כזה, בו יסדר את הדברים הקטנים האלו.

אבל כשהוא ממתין לרכבת, אז לא ישאיר שום הכנה לרגע האחרון. הוא אוכל ושותה מבעוד מועד ומתלבש עם כל המלבושים לרבות מעיל ונעליים ואפילו מקלו בידו, כך הוא עומד מוכן לבואה והוא אפילו מתקרב למסילת הברזל, כדי לא לאחר לרגע להכנס לרכבת, ביודעו שהרכבת עוצרת לזמן קצר ואם לא יזדזז יפסיד וישאר כאן עד בא הרכבת הבאה.

(3)

21

26

(4) חפזון

(3)

במדרש מבואר (ב"ר ויחי קכ) שרבי ירמיה ציווה לקברו במקלו ותרמילו סמוך למסילת הברזל כדי שיהיה מוכן לעת ביאת הגואל צדק. מסופר גם על אחד מהראשונים שכאשר היה שומע איזו המולה שהיתה באה מאחורי כותלי ביתו, היה כרגע רץ מהר לראות האם בא המשיח. מה כל הענין, אמנם זהו מעיקרי סוד הגאולה שברגע בא עיתה אחישנה, אין שום עיכובים, והכל תלוי בהמתנה והציפייה, זו תפלתנו: "על כן נקוה לך השם אלקינו לראות מהרה בתפארת עוזך" זו ההקדמה לגאולה וכפי מדת ההכנה כן מדת הזכיה.

זו הסיבה שכל עניני יציאת מצרים נעשו להדיא בחיפזון, עומדים ניצבים, מתנייהם חגורים נעליהם ברגליהם ומקלם בידם, זו ההקדמה לגאולה, להיות בהכנה שלמה בכל הפרטים ופרטי פרטים שהגאולה ודאי מיד באה, בזכות צמזמה בהירה זו, זכו לגאולה ובלעדי כל אלה אין כל חלק בגאולה.

דעת חכמה ומוסר ח"ג מאמר א - דעת תורה שמות עמ' ק"ג

שנה אחת בעיצומה של תפילת ראש השנה נחרדו תלמידי ישיבת קול תורה לשמע בכיה מזעזעת במיוחד שפרצה מפיו של הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל בעל ה"חזון יחזקאל" הדבר היה לפלא ולחידה בעיני כולם ולאחר התפלה נגש המשגיח הגה"צ רבי גדליה אייזמן זצ"ל אל רבי יחזקאל ושאלו: ילמדנו רבינו, מה הביאכם לכדי בכיה גדולה שכזו.

ענה לו רבי יחזקאל בשנה זו הלא עבר הכותל המערבי לידי יושבי ארה"ק מידי הישמעאלים. בטוח הייתי שהשנה עוד נזכה להקריב קרבן פסח במועדו בבית הבחירה שיבנה ב"ב, לצורך כך למדתי בעיני רב כל הל' קרבן פסח על כל פרטי ודקדוקיו, כדי להיות מוכן ומזומן לקיימו ככל משפטו וחוקו. כעת עומדים אנו בערוב השנה ועדיין לא נושענו, איך אנחנו.

הדברים שנאמרו בכנות ובכאב עוררו רושם עצום רושם על כל השומעים.

ממעייני החושן קובץ ט' בהקדמה

החדש הזה לכם ראש החדשים - This month shall be to you the head of the months. The first commandment they were given in Egypt which signaled the commencement of their liberation was to mark time. A slave is relieved of mitzvos asef shehazman gerama, of time-bound positive commandments. This is because the slave lacks time experience. To the slave, time is a curse; he waits for the day to pass. The slave's time is the property of his master. No matter how hard he may try to be productive in time, he will not reap the harvest of his work; therefore, he is insensitive to time. His sense of the movement of time, the passing of hours, days, weeks, is very dull. Life, to the slave personality, is motionless. He lacks the great excitement of opportunities knocking at the door, of challenges summoning him to action, of tense expectations and fears of failure. Any faith which is inseparably bound up with time is inapplicable to him.

This time-awareness or experience has three basic components. First, retrospection: without memory, there is no time. Second, the exploration or close examination of things yet unborn and the anticipatory experience of events not yet in being. Third, appreciation or evaluation of the present moment as one's most precious possession.

No one is worthy of time-awareness if retrospection is alien to him, if he is incapable of reliving, recovering, and reproducing past experiences. Memory is not just the storehouse for latent impressions; there is also living memory, which reproduces and re-experiences the past. Past events which are not re-experienced belong not to history, but to archeology. Indeed, the mitzvah of sippur yetzias Mitzrayim does not exhaust itself in a historical review of bygone events that have vanished completely. It is more than that: it is a drama charged with emotion and tenseness, of participating in the past. Rabbi Akiva is not just a figure who lived so many hundreds of years ago. He is a part of my life, and his image and teachings are integrated into my personality. When I think of Rabbi Akiva, Rabban Gamliel, Rabbi Yehoshua, Maimonides, I am not thinking about people who lived in antiquity or the Middle Ages. Their images have become part-and-parcel of me, of my "I" awareness.

On the other hand, to live in time and feel its rhythm, one must also move from the memory of the past to the unreality of the future. One must go from things and events that were and are no longer, toward that which will be real someday, even though it is not yet real—from reminiscing to anticipating. To live in time means to be committed to a great past and to an unborn future.

Time-awareness also contains a moral element: responsibility for emerging events and intervention in the historical process. Man, according to Judaism, should try to mold and fashion the

6
אסוקי
היק

4

5

(7)
פ

future. That is exactly why he has been created as a free agent. Man is free to reach central and basic decisions that will determine his and sometimes the world's future.
To connect retrospection with anticipation, memory with expectation, hindsight with foresight—one must cherish the present, fleeting moment as if it represented eternity. Judaism has a very sensitive approach to the present: every minute is valuable, each second precious. With a fraction of a second, one may realize or destroy hopes, visions, and expectations. The halachah is therefore extremely time conscious, finding the present moment so important. For instance, we are permitted to do work on a Friday afternoon until one minute before sunset, but are enjoined from doing work one minute later. A person reads *Kerias Shema* at 9:05 and fulfills the mitzvah, but at 9:06, his performance is worthless. What did he miss? It was the same recitation, the same commitment, the same dedication. And yet, he has not fulfilled the mitzvah of *Kerias Shema*. Time is of critical importance—not years or months, but seconds and split seconds. This time-awareness and appreciation is the singular gift granted to free man, because time belongs to him: it is his time, and he can utilize it to the utmost or waste it. (Festival of Freedom pp 37-47)

(8) יום טוב

החודש הזה לכם ר"ח ראשון הוא לכם וכו' במדרש כל המברך חודש בזמנו כאלו רואה פני השכינה דכתיב החודש הזה וכתיב זה אלי ואנוהו כ"ל לפרש כי המבטיח בהשגחה אומרים כי מעת שברא הקב"ה העולם מאז אינו משגיח אלא עולם כמנהגו כוהג כאשר חברה היוצר מתחלה ואינו תלמידי כי בדבר ה' שמים נעשו וכו' ומחדש בטובה בכל יום תמיד מעשה בראשית כי תמיד הכל בהשגחתו וכל דברים המתחדשים וכל השנויים בראונו ובהשגחה לבן מברכים יוצר המאורות ולא יצר כי יוצר כולם בכל יום תמיד כאלו עושיו יוצרים כי הכל בהשגחתו וזהו הכוונה שמברכים החודש בזמנו היינו שמברכים לו ית"ש כי הוא מחדש עתה ככל חדש בחדשה ולא מן מה שהוטבע תחלה בשעת הבריאה והמברך הוא מודה בזה שמאמין בהשגחה והכל בידי שמים הוא הבורא ומנהיג ומשגיח על בני

לשונם¹⁶? והנראה בזה, בהקדם מה שיש להבין הא דאיתא ביומא [דך כ"א ע"ב] שבבית שני חסרו חמשה דברים, והראשון מהם הוא הארון אשר נגנו בימי יאשיהו המלך. ולכאורה משמע דהטעם שחסר הארון בבית שני הוא משום שנתעלם מן העין. אך לא כן משמע במסכת שקלים [פרק ו' משנה א']; דאיתא התם: מעשה בכהן אחד שהיה מתעסק וראה את הרצפה שהיא משונה מחברותיה בא ואמר לחבירו לא הספיק לגמור הדבר עד שיצתה נשמתו וידעו ביחוד ששם הארון נגנו עכ"ל המשנה, הרי אף שידעו איפה הארון נגנו אעפ"כ לא העלוהו למקומו בבית קדשי הקדשים, ובהכרח שהיתה סיבה מיוחדת שבבית שני לא יהיה הארון במקומו. מדוע?
נראה שעולי בכל, שבנו את הבית השני, ידעו כי לא זה הבנין אשר יעמוד לעולמים, ואין חזרתם לארץ ישראל בתקופה זו הגאולה השלמה. דעתם היתה כי בנין הבית בתקופה הזאת לא נועד אלא להכין את העם לתקופת הגלות הארוכה. על פי שורת הדין היו הם צריכים לישאר בכבל עוד זמן רב, אלא שראתה ההשגחה שכבר לאחר שבעים שנה של גלות ככל כבר נטמע ונתערב רוב העם עם הגויים, וברור כשמש היה כי אם יתעכבו בני ישראל בגלות מאות ואלפי שנים

אדם תמיד ומאין ידענו בידור דבר מפני שהיינו עדים בנימי מלרים, ולכן כתיב בשבת אפי' ה' אשר הולאמך כי יצאת מלרים עדות על בריחת העולם והשגחתו ית"ש, ועד שלא ראו קיים לא האמינו בה' ובמשה עבדו כי חשבו כי משה מדעת עצמו עשה כן. וביס הודו ושכחו לשמו ית' ואמרו זה אלי הורו באצבע כ"א זה אלי שראו השגחתו עליהם עין בעין, והחלה יעיד על הכל כי מאתו הוא, ולכן החודש הזה שבו יצאו ממלרים וראו קיים עד שהאמינו בהשגחה הוא ראש חדשים שמאמינים כי הוא ית' המחדש בטובה בכל יום תמיד מעשה בראשית, וזהו כוונת המדרש כל המברך החודש בזמנו מקבל פני השכינה שעי' הברכה מודה שמאמין בהשגחה ועומד תמיד לפני ה' וכתיב זה אלי ואנוהו, ולכן החדש הזה לכם ראש חדשים, שבו הראו באצבע כי רואי השגחה ה' ומקבלי פניו שעומדים נגדו תמיד, ויש להאריך עוד והדברים אמיתיים:

י"ב, ב'. החדש הזה לכם ראש חדשים¹⁵.

כתב הרמב"ן וז"ל: וכבר הזכירו רבותינו [ירושלמי ר"ה פרק א' הלכה ב'] זה הענין ואמרו שמות חדשים עלו עמנו מבבל כי מתחלה לא היו להם שמות אצלנו כו' אבל כאשר עלינו מבבל כו' חזרנו לקרוא החדשים שנקראים בארץ כבל להזכיר כי שם עמדנו ומשם העלנו הש"י כי אלה השמות ניסן אייר וזולתם שמות פרסיים ולא ימצא רק בספרי נביאי כבל ובמגלת אסתר וכו' עכ"ל. והנה יש לתמוה, מדוע באמת עזבו לשון התורה ונקטו לשון פרס, ובפרט בשמות החדשים שיש בהם שמות ע"ז כגון חמוז. ובאמת מצינו שבימי בית שני היתה השפה המדוברת בישראל לשון ארמי, ורק דברי תורה כתבו בלשון הקודש, והלוא במצרים היו משבחים אותם שלא שינו את

(9)
ע"כ
7128

(7)

1 שאז בודאי לא יצליח העם להשאר בזהותו
המיוחדת ושוב לא יהיה את מי לגאול, ולכן
חמל ה' על עמו והוציאם מבבל והחזירם,
באופן זמני, לארץ ישראל, ובנה להם את
בית הבחירה, והכל בכדי שישבו ויתחזקו
בסודות האמונה ויהיו מחוסנים לקראת
תקופת הגלות המרה¹⁷. בכדי להרגיש
ולהמחיש לעם שעדיין הם לא נגאלו וכי
בעצם עדיין הם בגלות, לא העלו את הארון,
מקור הקדושה בבית הראשון, ממקום שנגנו
והשאירוהו במקומו, כי עדיין אין הגאולה
שלמה¹⁸.

מחמת הכרתם זו, שעדיין לא הגיעה
הגאולה השלמה, הנהיגו עולי בבל כמה
וכמה ענינים שיהיו עושים כמו שהיו נוהגים
בתקופת הגלות, להראות שבאמת תקופת
גלות בבל עדיין נמשכת והבנין הנבנה אינו
אלא ארעי ועתיד להחרב. מחמת זה כשעלו
מבבל חזרו לקרוא את שמות החדשים בשם
שנקראו בבבל, וכמו שכתב הרמב"ן:
להזכיר כי שם עמדנו ומשם העלנו הש"י,
כלומר, כדי לזכור שבאמת לא נגאלו באופן

מושלם. ולכן גם לשונם נשאר בלשון הגלות
— לשון ארמי, ולא חזרו לדבר בלשון
הקודש, מה שהיה מראה כאילו הם נגאלו
באופן סופי¹⁹. ונראה שזה גם הטעם מדוע
נכתב החלמוד הירושלמי בארמית, דבשלמא
הבבלי שנכתב בבבל נכתב בשפת המדינה,
אבל הירושלמי שנכתב בארץ ישראל מדוע
נכתב בארמית, אבל לדברינו נעשה זה
3 מהטעם הנ"ל.

[ועיין לעיל בפרשת ויחי [מ"ט פ"י]
שביארתי לפ"ז מדוע באמת לא קם מלך
ממלכות בית דוד בתקופה זו, כי להעמיד
מלך מזרע המלוכה היתה באותה שעה כנגד
36 רוח המקום, כי המלכות מלך ממשפחת דוד
המלך היתה מתפרשת כאילו הגיעו קץ

10 הימים והגאולה העתידה, ולכן לא העירו
חכמי ישראל לבית חשמונאים על שהמליכו
עצמם אף שהיה זה באיסור וכמש"כ
הרמב"ן שם, ועיי"ש.

לאור זה בנין דבר תמוה בסדר הנביאים,
שהרי נבואת חגי, המתייחסת ברוכה על בנין

בנין בית ראשון בימי שלמה ובנין בית
שלישי בימי המשיח, אבל גרם החטא
שנתערבכו ונתבלבלו בין הגויים והוצרך
הקב"ה לגאלם באופן ארעי ולבנות בית שני
כדי שלא ישתקעו באומות, ודו"ק.

בית שני, נאמרה לאחר נבואת יחזקאל
המבשרת לנו על אודות בנין הבית השלישי,
ואדרבה עיקר שליחותו של חגי היתה לצוות
לראשי יהודה לא לצפות ולהמתין לאחרית
הימים אלא לבנות בינתיים מקדש שני. אבל
זה צריך ביאור, מדוע נצטווה יחזקאל על
הבית השלישי קודם שנצטווה חגי על הבית
השני, לאיזה צורך הקדימו את המאוחר?
אמנם לפמש"כ שפיר ניהא, דנבואת יחזקאל
אודות הבית השלישי בהכרח היתה צריכה
להיות מוקדמת, כי זהו הבית שסימן את
גאולת ישראל השלמה, ולנבואה זו ציפו בני
ישראל מעת חורבן הבית הראשון —
לגאולה העתידה, משא"כ חגי נצטווה על
בית שני שהיה ארעי ובא בזמן גלות חלקית,
ולכן נבואתו באה באחרונה, ודו"ק היטב
בכל זה²⁰.

ולפי דברינו אלו יש לנו לכאר הפסוק
להלן בפרשת בשלח [ט"ו פט"ז]: עד יעבר
עמך ה' עד יעבר עם זו קניית, ובגמרא ברכות
[דף ד' ע"א] איתא: עד יעבר עמך ה' זו ביאה
ראשונה עד יעבר עם זו קניית זו ביאה שנייה
כו' אלא שגרם החטא, ועיי"ש, והיינו
שבאמת היו צריכים רק לשני ביאות, היינו

17. בחידושו על פרקי אבות [פ"א מ"א] ביאר רבינו שחלק מהסיבה שהחזירים השי"ת לא"י או היתה כשביל
שיוכלו לאסוף ולערוך את התורה שבעל פה, כי ידעה ההשגחה שבשביל להחזיק מעמד בגלות שוב אי אפשר
שתהיה התורה שבע"פ נחלתם הפרטית של חכמי התורה, אלא היא מוכרחת להיות נחלתם של כל ישראל, ולכן
גם עמדו אז וגזרו על פתם ושמונם, והכל כדי להתרחק מן הגויים כדי שלא ישחקו בתוכם במשך ימי הגלות,
ועיי"ש שביאר הדברים היטב. עוד הוסיף רבינו בכמה הזדמנויות שכך עלינו להבין גם את הקמת מדינת ישראל
בימינו, שלאחר החורבן הגדול והייאוש שנאחו בקרב שארית הפליטה, וכן לאור מצבם הנואש והאכזר של
יהדות רוסיה, סיבב הקב"ה את הקמת המדינה כדי לחזק את הזהות היהודית ולקיים את הקשר שבין יהדות הגולה
וכלל ישראל.

10
ס
פ

6

18. בחידושיו על ספר שמואל א' [ז' פ"ב] ביאר רבינו לפ"ז מדוע אחר חורבן שילה, שהוקם המשכן בנוב וגבעון, לא הוזרז הארון למקומו אלא היה מונח בבית אבינדב עשרים שנה, והיינו משום שנוב וגבעון לא היתה גאולה שלמה אלא ארעית. ולכן עד שהחליט דוד לבנות את בית המקדש לא הוזרז את הארון, ועיי"ש.

19. עוד הוסיף רבינו שזה הטעם מה שמצינו ששמותיהם של חלק מהתנאים ורוב האמוראים הם שמות ארמיים ולא שמות יהודיים ואע"פ שבמצרים נשתבחו שלא שינו את שמם, והיינו מטעם הג"ל. אבל הוסיף שבימינו אין זה נוגע, ואדרבה צריך דוקא לקרוא בשמות יהודיים וכדי שלא יבואו להתערב בגויים, אבל הם לא חששו לזה, ועיקר חששם היה שלא יפלו בזרועות היאוש כשיודע להם שעדיין לא נגאלו, ולכן הדיגשו את הגלות.

129

13

ו'גו' קלו) פ' עש"א בני חורין לעמם, ואולי שרמז בחינת קומו לשון התקוממות קלו) ושיחות ראש ע"ד מה שדרשו ז"ל (ב"ר נ"ח) בפסוק (צדק, כ"ג י"ז) ויקם שדך עשרון, ותשכ כי צדק חקל המטה מעליו כשיגמד בדבר מלמדו לשלום המג שיעה השיבז חקם אין עליו אשמת דבר עוד ירמזו צאנודו קומו לאו כי לא שאלה היו רחמים לנאח אליו קראם לקום כי משג שאינם רחמים לקום ומתעמם לנח אלנו ואמר כי קראתו להם הוא להנאחם שאומר להם לאו וגו'. ולדרך זה טעם אומרנו לילה, הקדים הכתוב לומר קלו) טעם שלא ילאו לקראתו חקף ומיד ובי' זה על כבוד המלכות לה הקדים סיבה אשר סגנה עבדכם ונאח ואמר לילה זה סיבה שלא קמו ויאלו אלנו כי כי טוב לא תאלו איש מפתח ביתו עד בקר, ואמר פרעה קומו לאו

14. ויקרא נמשה וגו' לילה. טעם אומרנו פ"ז לילה, אולי לכוון כי חם פרעה בקריאתו נמשה שלא ילא לקראתו ממש גזירתו שאמר לו (לעיל י' כ"ח) אל תוסף ראה פני כי ביום ראותך פני תמות וא"כ יחוש קלו) לבל יעיל עניו, לזה אמר בקריאתו לילה פ"י אין זה ממשלו בגזירה כי הוא לא אמר אלנו ביום ולא בלילה חמו זה לילה הוא. או לא שאל יראה פניו הוא אומר כי הוא לילה ואין כאלן טענה אל תוסף ראות פני כי הוא בממשך לא ילאו איש את וגו', או יכוין הכתוב לומר השבת נמשה זה פרעה כשקרא לו כי ענהו ואמר לו לילה ואין אני יכול לנאח לנדב עמך כי טוב כי (פסוק כ"ג) לא תאלו איש מפתח ביתו עד בקר, ואמר פרעה קומו לאו

Bo

The Story We Tell

It remains one of the most counterintuitive passages in all of religious literature. Moses is addressing the Israelites just days before their release. They have been exiles for 210 years. After an initial period of affluence and ease, they have been oppressed, enslaved, and their male children killed in an act of slow genocide. Now, after signs and wonders, and a series of plagues that have brought the greatest empire of the ancient world to its knees, they are about to go free.

Yet Moses does not talk about freedom, or the land flowing with milk and honey, or the journey they will have to undertake through the desert. Instead, three times, he turns to the distant future, when the journey is complete and the people – free at last – are in their own land. And what he talks about is not the land itself, or the society they will have to build, or even the demands and responsibilities of freedom.¹

Instead, he talks about education, specifically about the duty of parents to their children. He speaks about the questions children may

1. That, of course, is a primary theme of the book of Deuteronomy.

Judaism's
Life
changing
Ideas

14

7

Exodus

ask when the epic events that are about to happen are, at best, a distant memory. He tells the Israelites to do what Jews have done from then to now. Tell your children the story. Do it in the maximally effective way. Re-enact the drama of exile and exodus, slavery and freedom. Get your children to ask questions. Make sure that you tell the story as your own, not as some dry account of history. Say that the way you live and the ceremonies you observe are "because of what God did for me" – not my ancestors but me. Make it vivid, make it personal, and make it live.

He says this not once but three times:

It shall be that when you come to the land which God will give you as He said, and you observe this ceremony, and your children say to you, "What does this service mean to you?" you shall say, "It is a Passover sacrifice to the Lord, who passed over the houses of the Israelites in Egypt when He struck the Egyptians and spared our homes." (Ex. 12:25-27)

On that day you shall tell your child, "It is because of what the Lord did for me when I came out of Egypt." (13:8)

In the future, when your child asks you, "What is this?" you shall tell him, "With a mighty hand, the Lord brought us out from Egypt, from the land of slavery." (13:14)

Why was this the most important thing he could do in this intense moment of redemption? Because freedom is the work of a nation; nations need identity, identity needs memory, and memory is encoded in the stories we tell. Without narrative, there is no memory, and without memory, we have no identity. The most powerful link between the generations is the tale of those who came before us – a tale that becomes ours, and that we hand on as a sacred heritage to those who will come after us. We are the story we tell ourselves about ourselves, and identity begins in the story parents tell their children.

That narrative provides the answer to the three fundamental questions every reflective individual must ask at some stage in their lives: Who am I? Why am I here? How then shall I live? There are many

Bo: The Story We Tell

answers to these questions, but the Jewish ones are: I am a member of the people whom God rescued from slavery to freedom. I am here to build a society that honours the freedom of others, not just my own. And I must live in conscious knowledge that freedom is the gift of God, honoured by keeping His covenant of law and love.

Twice in the history of the West this fact was forgotten, or ignored, or rebelled against. In the seventeenth and eighteenth centuries, there was a determined effort to create a world without identities. This was the project called the Enlightenment. It was a noble dream. To it we owe many developments whose value is beyond question and that we must strive to preserve. However, one aspect of it failed and was bound to fail: the attempt to live without identity.

The argument went like this. Identity throughout the Middle Ages was based on religion. But religion had for centuries led to war between Christians and Muslims. Then, following the Reformation, it led to war between Christian and Christian, Protestant and Catholic. Therefore, to abolish war one had to move beyond identity. Identities are particular. Therefore, let us worship only the things that are universal: reason and observation, philosophy and science. Let us have systems, not stories. Then we will become one humanity, like the world before Babel. As Schiller put it, and Beethoven set to music in the last movement of the Ninth Symphony: *Alle Menschen werden Brüder*, "All men will be brothers."

It cannot be done, at least as humanity is presently constituted. The reaction, when it came, was fierce and disastrous. The nineteenth century saw the return of the repressed. Identity came back with a vengeance, this time based not on religion but on one of three substitutes for it: the nation state, the (Aryan) race, and the (working) class. In the twentieth century, the nation state led to two world wars. Race led to the Holocaust. The class struggle led to Stalin, the Gulag, and the KGB. A hundred million people were killed in the name of three false gods.

For the past fifty years the West has been engaged in a second attempt to abolish identity, this time in the opposite direction. What the secular West now worships is not the universal but the individual: the self, the "Me," the "I." Morality – the thick code of shared values binding society together for the sake of the common good – has been dissolved

into the right of each individual to do or be anything he or she chooses, so long as they do not directly harm others.

Identities have become mere masks we wear temporarily and without commitment. For large sections of society, marriage is an anachronism, parenthood delayed or declined, and community a faceless crowd. We still have stories, from *Harry Potter* to *Lord of the Rings* to *Star Wars*, but they are films, fictions, fantasies – a mode not of engagement but of escapism. Such a world is supremely tolerant, until it meets views not to its liking, when it quickly becomes brutally intolerant, and eventually degenerates into the politics of the mob. This is populism, the prelude to tyranny.

Today's hyper-individualism will not last. We are social animals. We cannot live without identities, families, communities, and collective responsibility. Which means we cannot live without the stories that connect us to a past, a future, and a larger group whose history and destiny we share. The biblical insight still stands. To create and sustain a free society, you have to teach your children the story of how we achieved freedom and what its absence tastes like: the unleavened bread of affliction and the bitter herbs of slavery. Lose the story and eventually you lose your freedom. That is what happens when you forget who you are and why.

The greatest gift we can give our children is not money or possessions, but a story – a real story, not a fantasy, one that connects them to us and to a rich heritage of high ideals. We are not particles of dust blown this way or that by the passing winds of fad and fashion. We are heirs to a story that inspired a hundred generations of our ancestors and eventually transformed the Western world. What you forget, you lose. The West is forgetting its story. We must never forget ours.

With the hindsight of thirty-three centuries we can see how right Moses was. A story told across the generations is the gift of an identity, and when you know who you are and why, you can navigate the wilderness of time with courage and confidence. That is a life-changing idea.

Life-Changing Idea #15

Know your own story, because a story told across the generations is a gift. When you know who you are and why, you can navigate the wilderness of time with courage and confidence.

(16)
pe

(9)